

Гелінада Грінченко (Харків, Україна)

МІЖНАРОДНА РОБІТНЯ
«ДРУГА СВІТОВА ВІЙНА У ПАМ'ЯТІ ПОКОЛІНЬ:
ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНА ПЕРСПЕКТИВА»,
УНІВЕРСИТЕТ ШТАТУ ІНДІАНА, США,
8—10 ЛИСТОПАДА 2007 Р.

Міжнародна робітня «Друга світова війна у пам'яті поколінь: інтернаціональна перспектива», що відбулася 8—10 листопада 2007 р. в м. Блумінгтон, США, була організована й проведена Центром вивчення історії та пам'яті та Інститутом історії Росії та країн Східної Європи університету штату Індіана. Головна ідея організаторів робітні полягала у вивченні феномену Другої світової війни у пам'яті поколінь та її впливу на зміни в природі національних ідентичностей, інтерпретативного потенціалу й національних особливостей комеморативної політики країн-учасниць війни, практики інституціоналізації воєнного досвіду поколінь, ролі й місця методу усної історії у цих дослідженнях тощо. Роботу було організовано за принципом тематичних засідань, на яких проводились презентації дослідницьких проєктів та їх обговорення. В свою чергу, роботу тематичних засідань було побудовано навколо проблем «національних пам'ятей»: західно- та східноєвропейських, американських та азіатських «моделей пригадування», рецепції та репрезентації воєнного досвіду як тими поколіннями, що брали безпосередню участь у війні, так і тими, чия «пам'ять» є опосередкованою й сформованою різноманітними повонними інтерпретаціями.

На першому засіданні з умовною назвою «Західна Європа»¹ пролунали доповіді, присвячені відносинам і певному конфлікту між «мовчазним» поколінням безпосередніх учасників війни з їх свідомо «придушеною» пам'яттю та відомим своїм нонконформізмом поколінням 60-х, яке вперше почало «активно промовляти», осмислювати й критикувати минуле своїх батьків. Центральне місце в обговоренні посів досвід Західної Німеччини та конфлікт взаємовиключних концептів «провини» та «неспроможності до оплакування», згідно з яким (на думку авторів, які 1967 р. опублікували роботу під такою назвою, спричинивши величезний резонанс у науковій спільноті²) покоління, яке свідомо, вірячи, пішло за Гітлером, не може співчувати жертвам нацизму й поділяти їхню трагедію. Додаткового імпульсу дискусії надало повідомлення з провокативною назвою «Коли покоління свідків націонал-соціалізму піде з життя — що трапиться з їхнім досвідом?», в якому йшлося, в першу чергу, про усні свідчення та невідкладну необхідність інтенсифікації співпраці з їх потенційними «носіями».

Друга сесія³ поєднала доповіді про проблеми та моделі трансляції пам'яті про війну через різноманітні об'єднання її учасників і свідків, тут дослідницький інтерес доповідачів та дискусантів був сконцентрований на досвіді азійських країн — Китаю, Тайваню та Японії. Як і на першому засіданні, велика увага приділялася зламним з багатьох поглядів 60-м рокам, в тому числі їх ролі в інституціоналізації не тільки ветеранських товариств, але й таких, що об'єднали пересічних свідків війни, тих, хто її «пережив». Як особливості комеморативних практик азійських країн були обговорені величезна роль релігії, культів мертвих та смерті в осмисленні й «упорядкуванні» воєнного й повоєнного досвіду, відсутність «комплексу провини», що був сформований у західних країнах наприкінці 60-х рр. ХХ ст., та компенсаторна функція концепту «військової відповідальності», що свідчить про прагматичніший підхід до рецепцій воєнного минулого в цих країнах.

Наступне, третє секційне засідання⁴ було присвячено політиці пам'яті про Другу світову війну та практиці святкових урочистостей, у тому числі музейній та виставковій роботі, у Сполучених Штатах Америки. До обговорення були запропоновані тези щодо варіативності пригадування воєнних подій та їх особливостей усередині афро-американських спільнот, проблеми «морального компонента» спогадів, спільного й особливого в урочистостях федерального й локального рівнів, трансформації святкової риторики та переміщення її акцентів з віктимізації воєнного досвіду на його героїзацію й, як наслідок, до процесу міфологізації та ідеалізації минулого. До уваги учасників робітні був також запропонований аналіз сучасних практик з увічнення пам'яті загиблих, зокрема й огляд новітніх меморіальних комплексів та споруд, критика президентських урочистих промов у дні святкових заходів, аналіз нещодавно розгорнутої кампанії «вписування» в національну версію війни досвіду й пам'яті афро- й японо-американців.

У рамках четвертого тематичного блоку⁵ відбулись презентації результатів двох закінчених проєктів, присвячених дослідженню пам'яті про війну всередині певних «комеморативних товариств» сучасного пострадянського суспільства, а саме: тих, хто пережив блокаду Ленінграда (у тому числі дітей блокадників), та тих, хто впродовж декількох воєнних років працював на території нацистської Німеччини, тобто колишніх остарбайтерів. В обох випадках передусім йшлося про особливості конструювання й поширення спогадів всередині названих соціальних груп, про відмінності групових спогадів про минуле та спогадів про групове минуле, про конфлікт радянського й пострадянського дискурсів про війну та їх вплив на індивідуальні репрезентації воєнного досвіду. Запропонований до обговорення постулат про наявність у даних випадках двох нерівнозначних груп «професійних» на «непрофесійних» свідків стимулював дискусію навколо ширших з теоретичного погляду питань — про співвідношення індивідуальної та групової (чи колективної) пам'яті, про взаємозв'язок та відмінність пам'яті від історії, про епістемологічну цінність конструкту «історична пам'ять» у цілому.

Робота останньої, п'ятої секції⁶ була також присвячена «співтовариствам пам'яті», а саме: румунським та українським євреям, їхньому досвіду сучасного «комеморативного переживання» Голокосту та транслявання цього переживання в сімейному та громадському просторі. Виступ другого доповідача супроводжувався професійно дібраним відеорядом, що спричинив обговорення візуальних технік під час документування спогадів свідків та їх значення як джерела вивчення пам'яті про Другу світову війну.

Під час заключної дискусії, в якій взяли участь не тільки учасники робітні, але й студенти та викладачі університету штату Індіана, було підбито підсумки попередніх обговорень та виявлено їх основні вузлові моменти: специфічні шляхи трансляції пам'яті, їх особливості всередині різних поколінь, наявність усталених історичних конструкцій, навколо яких концентруються спогади, існування певних «культур пригадування» та відповідних їм шляхів інституціоналізації «співтовариств пам'яті». За результатами робітні було вирішено опублікувати збірник доповідей її учасників, що має побачити світ упродовж 2008 р.

¹ Session One: Western Europe

Moderator: *Alexander Rabinowitch*, Indiana University

Ido de Haan, University of Utrecht. «Two postwar generations in France and the Netherlands. A hidden complicity between a silent and a vocal generation?»

Mark Roseman, Indiana University. «Memories of War, Memories of Nazism, or Memories of the Holocaust? Postwar German Memory in the Aftermath of War and Genocide»

Alexander von Plato, Institut für Geschichte und Biographie der Fernuniversität, Hagen. «When the Generation of Witnesses of National Socialism is Dying — What Happens to Their Experience?»

² Йдеться про: Alexander und Margarete Mitscherlich. *Die Unfähigkeit zu trauern. Grundlagen kollektiven Verhaltens.* — Piper Verlag, 1967.

³ Session Two: Asia

Moderator: *Klaus Muehlhalm*, Indiana University

Aaron Moore, University of Virginia. «The Problem of Changing Language Communities: Servicemen's Diaries and Veterans' Memoirs in the Construction of Postwar Historical Memory in East Asia»

Franziska Seraphim, Boston College. «Managing Generational Change in Japan: War Bereaved Organizations and the Transmission of War Memories in the Second Postwar Decade»

⁴ Session Three: United States

Moderator: *Edward Linenthal*, Indiana University

Fritz Hamer, South Carolina State Museum. «World War II Memory in the Palmetto State vs. South Carolina Civil War Legacy»

John Bodnar, Indiana University. «The Victory Celebration: Remembering World War II in Our Times»

⁵ Session Four: Russia and Eastern Europe — National Memories

Moderator: *Padraic Kenney*, Indiana University

Gelinada Grinchenko, Kharkiv V. N. Karazin National University. «Soviet vs. National Memories on World War II in Contemporary Ukraine: The Case of Former Ostarbeiters»

Tatyana Voronina, European University St. Petersburg. «Alternative Ways for the Memory: Leningrad Blockadniks' Societies»

⁶ Session Five: Russia and Eastern Europe — Communities of Memory

Moderator: *David Ransel*, Indiana University

Maria Bucur, Indiana University. «How to Tell the Story of Your Grandparents? Ethical Dilemmas of Post-Memory»

Jeffrey Veidlinger, Indiana University. «From War to Holocaust: Memories from the Yiddish Shtetl»